

În circuitul teatrului universal

Un artist a cărui limbă maternă era franceza, stabilit de mulți ani de zile la Frankfurt, îmi spunea nu de mult cit de greu îi vine să joace și să se exprime în germană. „E o limbă splendidă, cu infinite nuanțe, dar pentru mine ea rămîne o limbă rece, aspră. Mi-e greu să spun în germană «îmi vine să plîng», «mi-e inima grea», «ard de nerăbdare», «mă bucur infinit». Cînd zic «j'ai envie de pleurer» simi gustul lacrimilor pe buze. «Es kommt mir zu weinen» nu-i pentru mine același lucru.

Ascultînd confesiunea acestui actor, am înțeles încă o dată ce trebuie să fi însemnat pentru artiștii noștri prima reprezentație în limba română.

Oricărui creator îi vine greu să numească momentul cînd începe pregătirea operei lui. Cred însă că istoria teatrului nostru reține – fără teamă de a greși – anul 1816. Tot ceea ce am izbutit de atunci încoace se leagă – într-un fel sau altul – de acel moment de entuziasm, de acea explozie de bucurie. Între materialele constitutive ale reușitelor noastre de astăzi se află, fără îndoială, elanul zilelor învăluite în umbră și adeseori uitate, cînd pe scenă s-a cugetat și s-a rostit, pentru întia oară, în românește.

Un secol și jumătate înseamnă în artă un răstimp infim, abia răgazul citorva generații de a lua cunoștință de sine și de a se afirma. Reflectați o clipă la condițiile acestei afirmări, care are loc într-un moment cînd cultura altor popoare este de mult emancipată de probleme de limbă și împlinită în glorie, și veți realiza încă o dată cit de grea a fost misiunea teatrului nostru. A trebuit consensul mai multor energii, impulsul creator – cristalizat în formele talentului excepțional ori chiar ale geniului – pentru a nu dezarma și pentru a birui. Au fost necesare neistovite resurse lăuntrice, iarăși și iarăși puse la încercare în lupta cu neînțelegerea mediului, cu solitudinea, cu multele suferințe ale unui destin de artist, pentru a nu abandona și pentru a învinge.

În urmă cu o sută cincizeci de ani, aspirația de a impune scena românească în circuitul teatrului universal era o nobilă ambiție, care se mărginea cu visul și cu utopia. Ea a ființat însă cu ardore, iar chemarea ei a urmărit și stimulat multe vocații, însoțindu-le statornic și luminîndu-le existența.

Au existat, bineînțeles, de-a lungul deceniilor, victorii individuale, mari artiști care au triumfat într-o țară sau alta a lumii, deschizînd pentru o clipă o fereastră

asupra scenei de a unde își luseră zborul. Dar o afirmare globală a mișcării noastre teatrale nu a fost cu puțință. Și e grăitor în acest sens faptul că istoria teatrului românesc nu cunoaște, pînă la constituirea societății noastre, nici un turneu de stat, ci numai sporadice ieșiri ale cîte unei trupe, mai totdeauna soldate cu amărăciune și pecetluite de tristețe. Și aceasta, nu fiindcă echipele românești nu ar fi cucerit publicul de pe alte meleaguri, ci pentru că o astfel de întreprindere se săvîrșea de regulă în indiferența generală a celor de-acasă. Cînd în 1891, la Viena, pe scena lui „Karltheater“, Grigore Manolescu, alături de Aristizza Romanescu și Iancu Petrescu, reperta cu **Hamlet** un adevărat triumf, aventura lor avea să se încheie în cel mai tragic chip: în sărăcie și în restriște. Că asemenea finaliuri sfîrșesc dacă nu prin a amputa un artist de conștiința misiunii sale, în orice caz prin a-l extenua, este inutil s-o repet. Și totuși, după Grigore Manolescu, alți actori vor relua de la capăt experiența sa. Căci există visuri care au privilegiul de a rămîne mereu tinere.

Îndemnul de a se angrena în contextul teatrului universal, voința de a transmite cît mai departe mesajele inteligenței și fanteziei sale, conlucrînd la cultură comună a umanității, au animat de la primele începuturi scena românească, dar ele au devenit fapt abia odată cu instaurarea socialismului. Ascensiunea și difuzarea artei noastre în lume reprezintă o parte a unui fenomen mai amplu, de renaștere materială și spirituală, care înglobează viața întregului popor. Și nimeni nu poate desprinde — de pildă — marile succese ale Teatrului Național la Moscova, Paris, Veneția ori Viena, prestigiul actorilor români, recunoașterea generală a vitalității teatrului nostru de revoluția socială pe care am înfăptuit-o.

Astăzi, cînd teatrul nostru a reușit să-și cucerească un loc privilegiat în ierarhia mondială, iar publicul din țară urmărește înfrigurat ecoul fiecărui turneu peste hotare, ori ale fiecărei luări de cuvînt românești în dezbaterile artistice internaționale, e poate mai mult decît un act de evlavie să chibzuim o clipă la obîrșia, la formația și la etapele „carierii universale“ pe drumul căreia ne-am angajat și să reținem ceea ce s-a spus în ultimii ani despre caracteristicile comune scenelor noastre. Trei dintre aceste caracteristici mi se par importante de reținut. Mai întîi, faptul că, indiferent de fluctuațiile valorice — atît de firești într-o mișcare teatrală —, există totdeauna un nivel de artă și de exigență sub care niciodată nu coboară o reprezentație, semn sigur de înzestrare și cultură artistică; apoi faptul că absentează, sau sînt repede date uitării tentativele de originalitate ostentativă, zgomoasă, născute din dorința de a triumfa lesnicios și efemer, ideea de originalitate asociindu-se la aceea de profunzime a gîndirii și sentimentelor, de muncă; în fine, că există un inepuizabil fond de vitalitate artistică, de impetuozitate creatoare în spectacolele noastre. Toate aceste trăsături au devenit principiile unui echilibru sever, în care opinia artistică internațională recunoaște ceea ce este mai bun în teatrul nostru.

Dar elogiile pentru ceea ce am realizat riscă să ne cuprindă în cercul vrajei lor adormitoare, dacă uităm, fie numai pentru un moment, că a primi și a dărua tezaurului culturii universale sînt termenii unei dialectici cu o cadență neînteruptă, că umanismul implică perspectiva universalității, că nici un artist nu se poate lipsi de „punctul de vedere al totalității“ — cum zicea Tudor Vianu. Transmisiunea și recepția constituie pentru artă cele două momente ale respirației și fac parte din elementarele ei condiții de existență și înflorire. Orice stagnare în acest domeniu se răscumpără greu, tirziu și cu prețul unor neînchipuite eforturi.

Niciodată nu va trebui și nu vom putea să ne retragem atenția și pasiunea pentru experiențele decisive ale celorlalte culturi, aspirația de a seduce și de a cuceri cei mai deosebiți spectatori, ambiția de a situa teatrul nostru pe marile drumuri ale artei universale.

Radu Beligan